

ОРГАНІЗАЦІЯ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТТЯХ З НІМЕЦЬКОЇ МОВИ ЯК ДРУГОЇ МОВИ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ФАКУЛЬТЕТУ ІНОЗЕМНИХ МОВ ДО ІНШОМОВНОГО СПІЛКУВАННЯ

Стаття розкриває сутність ігрової діяльності во время підготовки студентів к іноязычному общению на практических заняттях по немецкому языку. Автором представлены примеры практического применения некоторых игр и доказана ефективність ігрової діяльності относительно підготовки будучих учителів к іноязычному общению.

The article shows the essence of the students' playing activity during their foreign language communication training on the practical tasks by German. The author gives the examples of using some kinds of games in practice and demonstrates the effectiveness of using playing activities of students as prospective teachers in order to prepare them to foreign communication.

Нові соціальні умови ставлять нові вимоги щодо підготовки випускників вищої педагогічної школи, наголошуючи на тому, що вони за роки навчання у вузі повинні набути належної професійної підготовки та оволодіти культурою іноземного спілкування в межах ділової, фахової та побутової комунікативної діяльності.

Формування особистості такого фахівця потребує модернізації форм та методів традиційного навчання іноземної мови у вищій педагогічній школі. Отже, метою нашої статті є виявлення ефективності використання ігрової діяльності студентів факультету іноземних мов під час вивчення німецької мови як другої мови у вищому педагогічному закладі для підготовки їх до іноземного спілкування в різноманітних ситуаціях професійної спрямованості.

Крім відомих вчених-педагогів К.Д.Ушинського, В.О.Сухомлинського, Т.К.Жалкіна, О.Жорника, М.К.Гончарова, В.І.Сушко, В.Г.Семенова, Л.В.Кондрашової та інших, на використання гри в методиці викладання іноземних мов вказували Близнюк О.І., Панова Л.С., Гапонова С.В.,

Китайгородська Г.О., Комков І.Ф., Ляховицький М.В., Рогова Г.В., Верещагіна І.М.

К.Д.Ушинський, досліджуючи вплив гри на розвиток дитячих здібностей, вважав, що у грі формується душа дитини, її серце та розум, що ігри та поведінка дітей в цих іграх підказують майбутній характер дитини та рівень її активності у самостійній професійній діяльності.

О.О.Вербицький відзначає, що в самому широкому розумінні гра може бути визначена як модель професійної діяльності, контекст якої задається за допомогою моделювання та імітації [2].

Виховні та дидактичні можливості гри знайшли своє відображення також у процесі професійної підготовки студентів. Це підтверджується думкою Б.Г.Ананьева про те, що гра як особлива форма діяльності охоплює всі періоди життя людини, тому є необхідною та ефективною формою діяльності та професійного становлення особистості студентів.

С.У.Гончаренко вважає, що всяка гра виступає своєрідною «школою довільної поведінки» та діяльності, яка притаманна поведінці та діяльності реального дорослого життя [3,73].

Л.В.Кондрашова, досліджуючи нові шляхи професійної підготовки майбутніх педагогів, стверджує, що використання ігрових форм і методів навчання студентів дозволяє «...оптимально врахувати вимоги обраної студентами спеціальності» [4,72].

Ми виходили з того, що використання гри в навчанні іншомовного спілкування зумовлюється тим, що гра яскраво ілюструє всі аспекти та особливості комунікативної діяльності іноземною мовою, дає можливість випробувати та відпрацювати навички діалогічного та монологічного професійно спрямованого мовлення майбутніх педагогів іноземною мовою та підготувати їх до іншомовного спілкування.

Для перевірки ефективності застосування ігрової діяльності щодо підготовки студентів до іншомовного спілкування нами були виділені експериментальні групи студентів, в яких навчання проводилося в межах ігрової діяльності.

Наведемо деякі приклади ігрових ситуацій, які застосовувалися під час проведення дослідження на практичних заняттях з німецької мови і на наш погляд, сприяли підготовці студентів до іншомовного спілкування. Серед них використовувалися такі ігри як: «Ланцюжок», «Прохання», «Знайди заголовок до статті», «Заверши розповідь співбесідника», «Реклама» тощо.

Наприклад, гра «Ланцюжок», в якій беруть участь всі студенти групи. Мета цієї гри - скласти колективну розповідь, фантазуючи та логічно продовжуючи речення попереднього гравця. Один з учасників гри має придумати одне-два речення, а потім, по черзі, наступний учасник продовжує думку попередніх студентів. Таким чином, як сніжний ком, народжується розповідь, доповнюючись новими реченнями від кожного учасника гри. Під час цієї гри забезпечується стовідсоткова зайнятість студентів усієї групи, оскільки в роль того, хто слухає, і в роль того, хто розповідає, може перейти в будь-який момент кожен студент. Почати розповідь може будь-хто, як викладач, так і студент. Так, під час вивчення німецької мови як другої мови студентам першого курсу факультету іноземних мов під час гри ланцюжок була запропонована тема «Wer Bin_ich?»

перший студент: «Ich Bin ein Mensch.

Mein Name ist...

Wer Bist du?

Wie heißt du? »

другий студент: «Ich Bin duch ein Mensch.

Und ich heißt...

Ich Bin schon Student.

Und du?»

третій студент: «Ich heißt...

Jetzt Bin ich auch Studentin.

Ich habe noch keinen Beruf und arbeite nicht.

Und du?»

и т.д.

Гра «Ланцюжок» була проведена також під час вивчення тем «Meine Familie», «Wir machen oft Musikabend», «Alle Jahreszeiten sind schön».

Для відпрацювання навичок вживання модальних дієслів нами використовувалася гра «Прохання». Студенти працюють в діадах, кожна з яких має певне комунікативне завдання, наприклад, попросить партнера виконати таке завдання, а потім подякуйте йому. Викладач контролює та корегує діяльність студентів, виправляючи помилки лексичного, граматичного чи інтонаційного характеру. Так, на першому році вивчення німецької мови студенти другого курсу факультету іноземних мов вивчали граматичну тему: «Модальні дієслова» Das Thema «Modalverben» (Grammatik) в процесі вивчення лексичної теми: «Їжа. Каоре». Їм було запропоновано скласти кілька ситуацій (діалогів), спираючись на поданий приклад, використовуючи при цьому модальні дієслова

Hang und Peter gehen ins Gasthaus. Sie rufen den Ober.

Peter: Herr Ober, ich möchte die Speisekarte, Bitte!

Ober: Hier, meine Herren!

Peter: Danke!

Ober: Möchten Sie das Menu zu 15,60? Das ist heute sehr gut.

Peter: Was gibt's denn? Hm, Gemüsesuppe, Rindfleisch mit Kartoffeln und Salat, und einen Nachtisch. Ja, Bringen Sie mir das, und ich möchte noch ein Bier Bitte!

Hans: Danke. Ich nehme auch dieses Menü, aber darf man ohne Suppe?

Ober: Natürlich. Man darf. Und was trinken Sie?

Hans: Jetzt noch nichts; aber nach dem Essen möchte ich eine Tasse Kaffee.

Peter: Darf man fragen, dauert es lange?

Ober: Aber nein, ich bringe die Suppe sofort.

Так, на другому році вивчення німецької мови студенти третього курсу факультету іноземних мов залучалися до гри «Реклама». Їм була запропонована анотація до дитячої зубної пасти. Студенти розподілялися на групи по чотири особи і протягом 10-15 хвилин необхідно було представити свій варіант реклами даного товару. Наприклад,

Tipps für die Erhaltung gesunder Milchzähne

Warum sind Milchzähne wichtig?

Milchzähne sind wichtig für die Zerkleinerung der Nahrung und für die richtige Sprachbildung. Gleichzeitig sind sie wichtige

Platzhalter für die später nachrückenden bleibenden Zähne. Frühzeitiger Zahnverlust wirkt sich nachteilig auf die Gesundheit Ihres Kindes und auf die Stellung bleibenden Zähne aus.

Wie entsteht Karies?

Karies entsteht durch das Zusammenwirken von Nahrungsbestandteilen und Bakterien in den Zahnbelägen (Plaque). Zucker und andere Kohlenhydrate im Essen und in Getränken begünstigen das Wachstum dieser Mikroorganismen in der Plaque. Sie bilden Säuren, die den Zahnschmelz kariös zerstören.

Wie kann Karies wirksam verhindert werden?

Grundregeln der zahnmedizinischen Vorbeugung sind:

- Das regelmäßige Entfernen von Zahnbelägen durch Zähneputzen,
- das Vermeiden des häufigen Genusses von zuckerhaltigen Speisen und Getränken und von saurem Obst und sauren Fruchtsäften,
- der Kariesschutz der Zähne durch Fluorid.

Wieviel Fluorid sollte eine Kinder-Zahnpasta enthalten?

Die Deutsche Gesellschaft für Zahn-, Mund- und Kieferheilkunde empfiehlt eine Kinder-Zahnpasta einem Fluoridanteil bis zu 500 ppm.

Weil Kleinkinder noch einen Großteil der Zahnpasta verschlucken, sollte die Menge höchstens erbsengroß sein.

Um keinen weiteren Anreiz zum Herunterschlucken zu geben, sollten Sie Zahnpasten mit Fruchtoder Bonbongeschmack vermeiden.

Wie oft sollen die Zähne geputzt werden?

Mit dem Durchbruch des 1. Milchzahnes sollten Sie beginnen, die Zähne Ihres Kindes 1 x täglich - am besten abends - mit einer höchstens erbsengroßen Menge fluoridhaltiger Kinder-Zahnpasta zu putzen. Ab dem 2. Geburtstag sollten Sie die Milchzähne 2x täglich - morgens und abends -putzen.

Wichtig ist, dass Sie das Zähneputzen bei Kleinkindern selbst übernehmen und bis in das Schulalter hinein die Zähne Ihres Kindes weiterhin nachputzen.

Для роботи з текстами професійної спрямованості та для вдосконалення навичок вживання нових лексичних одиниць застосовувалася гра «Знайди заголовок». Викладач

поділяє студентів на дві групи. Одна група одержує тексти без заголовків, а друга - безліч заголовків. Тексти підбираються викладачем заздалегідь та мають професійну спрямованість. Студенти першої групи 3-5 хвилин ознайомлюються зі змістом своїх текстів, а друга група вивчає отримані заголовки. Потім студенти першої групи намагаються розповісти зміст своїх текстів, а студенти другої групи уважно слухають і пропонують заголовок, обґрунтовуючи свій вибір; їх партнери з першої групи можуть погодитися чи ні.

Визначення теми та цілей гри зумовлюється задачею формування соціально розвиненої творчої особистості й можливістю отримання під час гри досвіду іншомовної комунікативної діяльності. У зв'язку з цим необхідно, щоб тема відповідала навчальній програмі, мала повчальну та професійну цінність і гарантувала можливість конструювання гри.

Завдання та цілі гри визначаються її подвійним характером. З одного боку, студенти вступають у гру, усвідомлюючи, що вони мають діяти відповідно до вимог певної теми та ситуації, з другого боку, вони мають реалізовувати ігрові функції. Отже, така ігрова діяльність дає можливість поєднати цілі заданої гри з навчальними та педагогічними цілями. Із загальних цілей ігрових занять вибираються, деталізуються, аналізуються й використовуються ті, що найбільш вдало підходять для кожної конкретної ситуації. Ми визначали цілі єдині для всієї гри, але вони можуть змінюватися залежно від рівня підготовленості її учасників, етапу навчання тощо.

Програвання певної ролі, моделювання власної комунікативної і мовленнєвої поведінки в процесі рольової взаємодії між студентами та викладачем, забезпечує заміну традиційної технології навчання на більш ефективну - ігрову діяльність. Ігрова діяльність активізує розумову діяльність студентів, оскільки в її основу покладено проблемне творче завдання, вирішення якого потребує аналізу ситуацій, що склалися, узагальнення наявних знань, вмінь та навичок з іноземної мови, прогнозування дій та реакцій співрозмовника.

Під час ігрової діяльності завдання викладача полягає в тому, щоб змоделювати ситуації, максимально наближені до

реальної практики спілкування іноземною мовою, крок за кроком послабляючи рамки рольових завдань. Ми націлювали студентів на самостійне вирішення навчальних ситуацій і завдань, що вимагають творчого підходу й активізації всіх набутих знань. Взаємодія студентів під час ігрової діяльності може здійснюватися по-різному: робота в діадах (парах), тріадах, в групах чи колективна гра. Вибір кількості студентів залежить від рівня їх підготовленості, специфіки завдань та матеріалу, що вивчається.

Проведене дослідження дозволяє зробити висновки, що застосування ігрової діяльності під час навчання студентів іншомовного спілкування зумовлює динаміку професійного становлення студентів у позитивний бік за умови орієнтації установок, професійних дій викладача не на передачу готових знань, а на використання форм і методів, що розвивають самодостатню особистість майбутнього фахівця. Успіх ігрової діяльності зумовлений також спрямованістю викладача на формування особистісних установок, системи ціннісних орієнтацій у навчальній діяльності, використання іноземної мови не тільки як джерела навчальної інформації, але й як способу вдосконалення професійного статусу майбутнього фахівця, який досконало володіє навичками іншомовного спілкування.

Література

1. Близнюк О.І., Панова Л.С. Ігри у навчанні іноземних мов: Посібник для вчителів. – К.: Освіта, 1997. – 64с.
2. Вербицкий А.А. Деловая игра как метод активного обучения // Современная высшая школа. - 1982. - № 3
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. - Київ-Либідь, 1997
4. Процесс обучения в высшей школе: Учебное пособие / Л.В.Кондрашова. - Кривой Рог: ИВИ, 2000
5. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник. Вид.2-е, випр. і перероб./ Кол. авторів під керівн. С.Ю.Ніколаєвої. – К.: Ленвіт,2002. – 328с.

ІНФОРМАЦІЙНА КУЛЬТУРА: ПОЗИТИВИ ТА НЕГАТИВИ КОМП'ЮТЕРНОГО ВПЛИВУ

Автор в статті розкриває тенденції розвитку інформаційної культури в сучасному суспільстві, проаналізовані позитивні та негативні аспекти комп'ютерного впливу. Представляються шляхи інформаційно-психологічної захисту особистості.

The author reveals the tendencies of evolution of informational culture in modern society in the article, positive and negative aspects of computer influence have been analyzed. The ways of informational and psychological protection of personality are being presented.

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується розвитком інформаційних і комунікативних технологій. Процес навчання з використанням нових інформаційних технологій сприяє розвитку кругозору молоді, розширює контакти, дозволяє враховувати індивідуальні особливості, сприяє розвитку здібностей особистості. Одночасно інформаційні технології сприяють процесу виховання [2].

Формування молодого покоління відбувається сьогодні в умовах світу, що швидко змінюється. Нарівні з новою культурою економічних і соціальних відносин, а також так необхідною нам сьогодні екологічною культурою, важливою частиною загальної освіти людини стає **інформаційна культура**. Завдяки стрімкому розвитку комп'ютерних технологій стає реальністю те, що здавалося неймовірним декілька років тому - люди різних країн мають доступ до найрізноманітнішої інформації в будь-якій точці планети, обмінюються інформацією один з одним і навіть спілкуються в реальному режимі часу. Але для цього необхідно володіти певною культурою для відбору необхідної інформації.

Рівень інформаційної культури сучасної людини визначається багатьма критеріями:

- умінням формулювати свою потребу в інформації;
- знанням загальнодоступних джерел інформації;
- умінням користуватися ними;

– умінням ефективно шукати, оцінювати, використовувати інформацію і створювати якісно нову.

Безумовно, кожній людині сьогодні необхідні комп'ютерна грамотність і досвід практичного використання комп'ютерів. Особливо ця проблема актуальна щодо молоді.

Для молодих людей **інформаційні технології** відкривають доступ до інформації, а значить і до знань, відкривають нові можливості для отримання професійних знань і для творчості, залучають до цінностей світової культури. Очевидно, що від цього залежить рівень освіти і культури суспільства взагалі в найближчому майбутньому, тому що на сьогодні формування інформаційної культури підрастаючого покоління надзвичайно важлива задача. Попри зазначене вище зауважимо, комп'ютеризація приховує в собі певну небезпеку при неправильному, неграмотному користуванні нею. Тому вже зараз на етапі її зародження людство виявляє стурбованість щодо надмірного та неправильного використання так необхідних суспільству комп'ютерних технологій. У зв'язку з появою віртуальної реальності постає питання про негативні наслідки їх поширення, пов'язане з тим, що "в цих системах людина може втратити орієнтири в світі, перестати розуміти, що реальним, а що ілюзорним". У наш час ще не говориться про це в широкому масштабі, оскільки віртуальна реальність ще не набула такого поширення, однак є приватні області, у яких гостро стоїть проблема "відходу" від реального світу до світу комп'ютерної гри або програм. Ученими світу вже здійснюються дослідження щодо змін особистості під впливом інформаційних технологій, а саме: захоплення комп'ютерною грою, подорожами (так званою "навігацією") по комп'ютерних мережах і так зване хакерство. Особливої уваги заслуговує діяльність користувачів саме в Інтернеті, оскільки зазначена діяльність має безліч особливостей порівняно з будь-яким іншим застосуванням інформаційних технологій. Діяльність користувачів у комп'ютерній мережі Інтернет можна розділити на декілька видів: пізнавальну, ігрову і комунікативну.

Пізнавальна діяльність в Інтернеті являє собою пошук інформації як за ключовими словами, так і через перехід від одного гіпертекстового посилання до іншого - таке "ходіння" по

посиланнях отримало назву "навігації". При цьому в Інтернеті можна знайти інформацію абсолютно різного роду і якості: від наукових статей, досліджень і бібліотек до домашніх сторіночок школярів і домашніх господинь.

Комунікативна діяльність в Інтернеті досить різноманітна. Окрім спілкування за допомогою електронної пошти, коли повідомлення до адресата приходять через деякий час після відправки, Інтернет надає користувачам можливість спілкуватися в режимі реального часу (так званий "чат"): для цього існують спеціальні віртуальні "кімнати" і канали.

Говорячи про позитивні сторони комп'ютерної гри, необхідно зазначити, що вони можуть виконувати функцію психологічного розвантаження, грати роль своєрідного психологічного тренінгу. Однак до всіх позитивних наслідків застосування інформаційних технологій додаються і негативні. Так, навігація по мережі Інтернет (пов'язана з будь-яким видом діяльності), може сприяти появі своєрідного відходу від реальності, синдрому (наркотичної) залежності від Інтернету, при якому процес навігації "затягує" суб'єкта настільки, що він виявляється не в змозі повноцінно функціонувати в реальному світі.

Так, у самій мережі Інтернет уже існують неофіційні консультації, що надають допомогу тим, хто страждає від цього синдрому, створені спеціальні програми, що обмежують час перебування в мережі. Важливим, на нашу думку, є той факт, що до п'ятої редакції офіційної класифікації психічних захворювань у США "DSM-5" запропоновано включити розділ "Кібернетичні розлади".

Поки що є досить мало наукових праць, присвячених психологічним наслідкам комп'ютеризації. У недавно опублікованій роботі А.А.Долникової і Н.В.Чудової "Психологічні особливості суперпрограмістів" розглядаються психологічні особливості професіоналів-програмістів. Автори підкреслюють, що головною відмінністю супер програмістів від усіх користувачів більш низької кваліфікації є "внутрішня" мотивація комп'ютерної діяльності. У цьому ілюзорному, комп'ютерному світі всі труднощі долаються, на думку А.А.Долникової і Н.В.Чудової, виключно інтелектуальним

шляхом. Адже навіть комп'ютерні ігри не такі вже й не вразливі, як здається на перший погляд. Так, наприклад, порівняно з контрольною групою дітей "гравці" виявляються в проведених дослідженнях більш егоцентричними, активними, агресивними, демонстративними.

Комп'ютерна гра завдяки тому, що в ній створюється "ілюзія безпосереднього впливу", являє собою реальність, більш привабливу для гравців, ніж побутовий світ з його складнощами і проблемами.

Іншою проблемною областю є так зване "хакерство". Це явище в деяких роботах із психології розглядається як ще один спосіб відходу або занурення в світ ілюзорної реальності. Останнім часом інтерес до проблеми хакерів зріс, особливо в засобах масової інформації. Про комп'ютерні злочини все частіше пишуть в газетах і журналах, виходять телевізійні сюжети про хакерів-підлітків. Так, у деяких джерелах стверджується, що все більша кількість школярів-підлітків на питання, ким би вони хотіли стати, обирають як пріоритетну професію хакера. Таким чином, уже не є секретом, що серед психологічних наслідків інформатизації все більш характерними стають різні види "відходу" в комп'ютерний світ, до ілюзорної реальності. Виділяються три варіанти такого роду "відходу": захоплення комп'ютерною грою, залежність від Інтернету і хакерство.

Славетний російський вчений Віктор Дмитрович Плиткін вважав, що в основі будови Всесвіту лежить не матерія, а інформація й енергія. Згідно з його інформаційною теорією людина є енергоінформаційною структурою. В умовах суспільства вона (людина) живе в інформаційному середовищі, створюючи, передаючи та приймаючи інформацію [4,98].

Екран телевізора або комп'ютера став головним носієм інформації для сучасної людини.

Проводячи багато годин за монітором, людина починає відчувати інформаційне перевантаження. Найбільш піддаються інформаційному перевантаженню діти, які проводять багато часу в пошуках необхідної інформації (в Інтернет), хоча збиралися зайнятися цим лише декілька хвилин; дезінформують людей, говорячи, скільки часу провели біля екрану; почувають

себе недобре від того, що багато сидять біля комп'ютера; завбачати черговий сеанс в Інтернеті; відчуваючи збудження, коли відчувають, що знаходяться в одному кроці від інформації, яку шукають; а також від того, що мають псевдонім і здібність спілкуватися через Інтернет (а не - віч на - віч із людиною), імпульсивно, перевіряючи свою електронну пошту; переживають змішані почуття ейфорії та провини від того, що надто багато часу віддають комп'ютеру; відчувають потяг й одночасово симптом відштовхування, коли знаходяться довгий час біля комп'ютера. Молодь (учні та студенти) більшість часу проводять за комп'ютером, а читають «час від часу» (70%).

Усе розмаїття інформації та рівень інформаційної культури, що обертається в інформаційному просторі суспільства, становить сукупний «текст» («гіпертекст», «метатекст»). Аудіовізуальна інформація, репрезентована у вигляді рухомих малюнків та різноманітних сенсорних комплексів (мультимедіа), також кваліфікується як текст («медіатекст») і є частиною сукупного інформайціного тексту. Текст, як стверджує сучасна наука, має інтеракційну природу: створений людьми, він набуває самостійності й відтепер сам починає впливати на людську свідомість. Подібно до вірусів, чие існування яких поза живим організмом неможливе, текст не здатний існувати сам по собі – він «живе» і «розмножується», лише потрапивши у психіку (свідомість) людини. Потрапивши у свідомість, текст стимулює продукування нових текстових масивів, які, у свою чергу, залучаються до загального інформаційного обігу [3]. Отже, текст множитья у процесі взаємодії з людьми, використовує їхні фізичні й духовні ресурси, і в цьому полягають його соціально-психологічна природа та соціально-психологічний потенціал.

Підсумовуючи, необхідно акцентувати увагу на тому, що в нашому суспільстві набула поширення тенденція переоцінювати негативні наслідки комп'ютера та впливу медіасередовища на психіку молоді і разом із цим – недооцінювати інші, не менш важливі чинники: **середовище**, у якому знаходиться особа, та **оточення**, у якому відбувається її соціальне життя. Недооцінюються також психофізіологічні

можливості учнів: їхня психіка вважається надто вразливішою, ніж це є насправді

Протягом розвитку людства вчені та філософи підкреслювали важливість саме **читання** для розвитку мислення та пам'яті людини, його здоров'я. У наш час набуває актуальності роль бібліотекарів не тільки як інформаційних посередників, але, як сказав поет Л.Ошанін «душ человеческих», оскільки вони – «добрые лекари, чувств и поступков – библиотекар!» [4,99].

Формування інформаційних умінь в учнів (студентів) базується на ідеї цілеспрямованого поетапного розвитку вмінь та навичок (довідково-бібліотечним апаратом бібліотеки). Суть поопераційно-системного формування загальнонавчальних умінь та навичок полягає в послідовному опрацюванні окремих умінь та навичок із постійним уведенням їх до загальної системи умінь, їх систематизацію, перенесення у більш широку і складну галузь завдань.

Кожне вміння ускладнюється з класу в клас, із курсу в курс, розширюється їх діапазон. Отже, логічним є твердження про те, що формування цих умінь повинно відбуватися поетапно.

На етапі кумуляції відбувається накопичення досвіду; діагностики – визначення рівня сформованості умінь; мотивації – створення атмосфери зацікавленості, інтересу до діяльності; рефлексії – відбувається усвідомлення суті та структури даного вміння; тренування – відпрацювання даних вмінь чи навичок; узагальнення – узагальнення та систематизація певного вміння; контроль та корекція – перевірка рівня сформованості засвоєного вміння [1,29].

Ефективним є поєднання під час вивчення художнього твору різних видів мистецтва (кіно, телебачення, театр, музика, живопис) для більш повного його розуміння. У цьому випадку під впливом синтезу перцепційних подразників в учнів виникатимуть конкретні полісенсорні образи, які накладатимуться на первинне враження від прочитаного.

Отже, застосування цього методу спрощує процес навчання учнів (студентів), працювати з інформацією, самостійно здобувати її, осмислювати, перетворювати,

запам'ятовувати. Надається велика допомога в роботі з додатковою літературою під час підготовки до заняття та безпосередньо на занятті.

З цією метою можуть успішно застосовуватися різноманітні форми навчання: уроки різних типів (з використанням наочності, системи вправ, дидактичних ігор та ін); факультативи (комплекс бібліотечних уроків); практичні заняття в бібліотеці; екскурсії; самостійна домашня робота; позакласна робота (гуртки на базі бібліотеки, шкільні клуби, предметні дні та тижні).

Одним із оптимальних засобів інформаційно-психологічного захисту особистості є адаптація в різних дискомфортних та кризових ситуаціях: бібліотерапія, тобто лікування за допомогою книги. Бібліотекар повинен повідомляти про властивості інформації, про її вплив на людину, учити читача захищатися від інформаційної агресії, позитивно мислити, підтримувати позитивний настрій та здоров'я.

Тому в навчальних закладах України повинна здійснюватися систематична робота по вивченню даної проблеми. Завдання викладачів та педагогів полягає в тому, щоб активно використовувати комп'ютерні технології для навчання учнів (студентів), для виховання в них саме інформаційної культури.

Література

1. Барановська О.В. Інформаційні методи навчання учнів / За ред. доктора пед. наук, проф. В.Ф.Паламарчук.-К.: Знання, 1999.-34с.
2. Беля Д. Социальные рамки информационного общества // Новая технократическая волна на западе. - М.: Прогресс, 1986.
3. Потятиник Б.В. Медіа: ключі до розуміння.Серія: Медіакритика.-Львів: ПАІС, 2004.-312с.
4. Фоменко Е.В. Проблемы формирования информационной культуры детей и родителей / Матеріали міжнародної науково-практичної конференції: Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики.- К, 25-26 травня 2004.

ПРЕВЕНТИВНИЙ ПІДХІД ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

Новая программа образования в Украине концептуально провозгласила идею гуманистического подхода к воспитанию. Одна из наиболее важных проблем в повседневной деятельности администрации школы и всего педагогического коллектива дойти до каждого ученика, способствовать его личностному развитию. Предлагаемый материал содержит педагогический опыт решения этой проблемы.

The new programm of education in Ukraine conceptionally proclaimed the idea of humanistic approach for upbringing and studies. One of the most important problem in a daily activity of the administration and the whole of pedagogical collective is to reach every pupil , to promote his personal development. The offered materials are sated with pedagogical experience of the attempt of solving this problem.

Модернізація сучасної освіти, удосконалення її системи й направленості передбачають пошук шляхів підвищення якості педагогічного процесу, створення умов, які забезпечують позитивні підсумки роботи шкільного вчителя. Серед найбільш важливих проблем особливої актуальності набуває допомога й педагогічна підтримка учнів, які потрапили у складні ситуації шкільного життя.

Аналіз педагогічної дійсності дозволяє говорити про те, що більшість учнів не можуть впоратися із вимогами стандартної шкільної програми. Із кожним днем зростає число дітей із обмеженими можливостями. Спираючись на методичні рекомендації «Як запобігти низькій успішності учнів» [2,13], педколектив КЗШ № 122 м.Кривого Рогу працює над визначенням причин низької успішності та розробляє шляхи їх усунення . Автори вказаних рекомендацій підкреслюють, що перш за все необхідно навчитися відрізняти, коли дитина не бажає вчитися, а коли не може. Провівши діагностування дітей початкової школи, враховуючи спостереження вчителів та логопеда, дійшли до висновку, що 89 % тих дітей, що мають

досягнення початкового та середнього рівня не можуть засвоїти програмовий матеріал на більш високому рівні .

Ускладнення процесів розвитку й соціалізації обумовлено напруженим режимом навчальної роботи, погіршенням соматичного й психоневрологічного здоров'я учнів, труднощами їх дезадаптації. Якість педагогічного процесу, його результативний підсумок безпосередньо залежить від оздоровлення шкільної обстановки, зняття основних протиріч, які негативно впливають на становлення особистості кожного учня.

Проблема допомоги школярам у навчально-виховному процесі хвилювала багатьох учених і вчителів – практиків всіх часів. Заслугують на увагу роботи З.І.Калмикової і Н.О.Менчинської, присвячені питанням процесу навчання учнів і можливості нівелювання факторів, що негативно діють на ефективність педагогічного процесу. Г.В.Бурлинська, В.І.Лясколо, В.Н.Цапкін та ін. вважають, що необхідна корекційна робота з учнями, які відчувають труднощі в шкільному житті. В.І.Андрєєв, Є.В.Бондарєвська, Г.В.Звєздунова, С.В.Кульневич, В.О.Сластенін та ін. причину низької результативності роботи школи пояснюють недостатнім рівнем розвитку особистості й досягнення кожним учнем успіхів у шкільній діяльності у відповідності зі своїми можливостями й здібностями .

У роботах останніх років акцент ставиться на корекційній роботі з учнями, говориться про необхідність ранньої диференційованої діагностики нормативного психічного розвитку з індивідуалізованою корекцією процесів, доступних компенсуванню зусиллями педагогів.

Спостереження за діяльністю вчителів, анкетування, аналіз педагогічного досвіду показали, що вчителі – практики відчувають значні труднощі в організації корекційно - розвивальної роботи не тільки з учнями з ненормативним психічним розвитком, але й з нормою, тобто учнями, які не мають психічних аномалій.

Ми вважаємо, що невиправдано віддавати перевагу тільки корекційним методам у роботі вчителя. Сьогодні важливо поряд із корекційною діяльністю реалізувати превентивний

підхід до організації навчально – виховного процесу в загальноосвітній школі. Підтвердженням тому є роботи Л.В.Кондрашової, яка стверджує, що кожен учень, незалежно від його психічного стану, можливостей навчання, успішності або неуспішності в шкільній роботі, потребує систематичної педагогічної підтримки й сучасної допомоги з боку вчителя. Розділяючи цю точку зору, ми поставили перед собою задачу – досягти того, щоб кожен учень і вчитель стали успішними, а школа перетворилася на школу досягнень – школу без невдач. Звичайно, не всі можуть досягти найвищих результатів у навчанні, але кожна дитина – це індивідуальність, тому у кожного свій шлях, свої власні успіхи, власні досягнення. І ось, коли в школі не залишиться жодного неуспішного учня, ми будемо вважати, що завдання виконали.

Мета даної статті полягає в тому, щоб обґрунтувати необхідність превентивного підходу вчителя до розв'язання педагогічних проблем у шкільному житті, узагальнити досвід особистісно зорієнтованого навчання й виховання, в основу якого покладено педагогічну підтримку і допомогу кожному учневі, незалежно від його можливостей і здібностей.

Нова програма освіти в Україні концептуально проголосила ідею гуманістичного підходу до виховання й навчання. Втім, проголосити те, що вже давно пульсує в просторі, – це ще не все. Як зазначав педагог і журналіст Л.Антоненко: «Головне в педагогічному процесі – це Вчитель, який і є Школою для вихованця, Взірцем життя без проголошення себе взірцем» [1,23].

Чи готова свідомість вчителя до перебудови навчально-виховного процесу з традиційної площини на особистісно зорієнтовану, реалізувати превентивний і корекційний підхід в організації педагогічної роботи? Таке питання ми поставили перед колективом, провели дослідження, і виявилось, що більшість вчителів прагнуть до змін і готові працювати над собою, бо без цього неможливо рухатися вперед. Нашим девізом стали слова: «Навчити кожного».

В основу дослідної програми був покладений превентивний підхід до організації навчально – виховного процесу як важливого засобу реалізації задач особистісно –

зорієнтованої освіти школярів, які поставлені перед українською школою у законодавчих документах.

Успіх дослідної програми ми пов'язали із подоланням формалізму в діях кожного вчителя і підвищенням рівня його готовності до превентивної педагогічної діяльності в системі особистісного педагогічного процесу. До того ж велике значення надавалось методичному навчання вчителів.

Форми й методи методичної роботи використовувались різноманітні. Враховуючи те, що превентивна педагогіка розглядає становлення особистості як процес педагогічної підтримки, розкриття можливостей і здібностей юної людини, педагогічний колектив через систему методичних семінарів, практикумів, тренінгів, педагогічних читань, засідань педрад у формі лабораторії невирішених проблем, дискусійних трибун, педагогічних мостів опрацював ідеї особистісно зорієнтованої освіти, представлені такими авторами, як І.Якиманська, Г.Ксьонзова, Н.Немова, Є.Бондаревська, Ш.Амонашвілі, В.Серіков та багатьох інших.

Пріоритетними принципами особистісно зорієнтованого навчання ми визначили такі:

- індивідуалізація навчання;
- максимальне наближення навчального матеріалу до реалій життя;
- спіралевидна будова навчального матеріалу, що дає можливість слабким учням закріпити, а сильним поглибити знання;
- постійна самооцінка учнями власної навчальної діяльності, що дає можливість учню спостерігати динаміку особистого просування в засвоєнні навчального матеріалу;
- реалізація цілісного навчально – виховного процесу, що передбачає органічне поєднання навчальної роботи в школі і роботи в позаурочний час;
- вимоги до навчальних результатів диференційовані настільки, що це дозволяє всім школярам стати успішними;
- колективні досягнення і здатність до співробітництва розглядаються як цінності не менші, ніж індивідуальні успіхи;

– вчитель є прикладом людини, орієнтованої на високі досягнення в діяльності.

Спеціальні заняття були проведені за книгою професора Л.В.Кондрашової «Превентивна педагогіка», які дозволили розширити уявлення вчителів про специфіку превентивної педагогічної діяльності з учнями різних вікових категорій, факторах і причинах закріплення в них девіантної поведінки, оволодіння методикою і технологією педагогічної превенції в навчально – виховному процесі. Педагоги отримали знання про те, що відхилення у поведінці учнів – це наслідок деформації їх звичок. Правопорушення серед учнівської молоді - складне соціальне явище, яке може виявлятися вже у початковій школі. І не завжди школа стає на перешкоді цих процесів, дає можливість дітям набувати досвіду моральної поведінки. Використовувались результати дослідження професора Кондрашової Л. на заняттях батьківського всеобучу. Як уникнути біологічних і соціально-психологічних факторів, які можуть викликати в дитини асоціальну поведінку (пияцтво в родині, фізичні дії батька на вагітну матір, шкідливі звички матері, деструктивний стиль поведінки батьків, неформальні об'єднання молоді, пияцтво і наркоманія серед учнів) - про це йдеться під час індивідуальних і колективних бесід з батьками психолога школи й соціального педагога, класних керівників, адміністрації школи.

В організації навчально – виховного процесу педагогічний колектив виходив із того, що важливим фактором, який підвищує результативність превентивної діяльності в шкільній практиці є морально – психологічний клімат, характер відносин в системі «учитель – учень».

Аналізуючи діяльність педагогів, класних керівників, адміністрація школи суворо зупиняє прояви авторитаризму, формалізму у діях вчителів. На уроках повинна бути атмосфера співтворчості, співробітництва. «Суть педагогічної взаємодії в системі «вчитель-учень» полягає у постановці цікавої творчої задачі, розв'язуючи яку обидві сторони разом думають, роблять висновки, знаходять шляхи взаємодії» [5,128]. Ми намагаємося перебудувати навчально-виховний процес таким чином, щоб вчителі й учні мали можливість для виявлення максимальної

активності й самостійності в діях, щоб їхні стосунки будувались за принципом, сформульованим А.С.Макаренком, - якомога більше поваги до людини і якомога більше вимог до неї.

Гуманістична педагогіка стверджує однозначно: повинно бути два суб'єкти одного процесу, які діють разом, паралельно і спільно, які є партнерами, складають спілку більш досвідченого з менш досвідченим, але тим, що наділений молодістю і сприйнятливістю. Жоден не повинен стояти над іншим: вони повинні співробітничати в процесі навчання. Співробітництво вчителя й учня базується на глибоких знаннях педагога про психологічні особливості дітей різних вікових категорій. «Результативність превентивної педагогічної діяльності... залежить від того, наскільки чітко педагог уявляє різницю в типах поведінки школярів і вмє максимально враховувати її в практичній роботі» [5,179].

Не менш важливим засобом результативності педагогічного процесу є наявність позитивної мотивації учнів. Учителі нашої школи провели дослідження за «Шкалою оцінки мотивації навчання школярів» і установили, що 67% учнів школи мали переваги зовнішньої мотивації, у 22% відсутня позитивна мотивація і тільки у 11% сформована внутрішня мотивація. Подальші дії педколективу були спрямовані на розвиток внутрішньої мотивації учнів.

Щорічно години варіативної частини навчального плану розподіляються на елективні курси для учнів 3-4; 5-11 класів. Обираючи предмет для вивчення, учень задовольняє свої освітні потреби, шукає себе в цьому нелегкому світі.

Старшокласники розвивають свої можливості через Наукове Учнівське товариство «Віче», пишучи науково-дослідницькі роботи та захищаючи їх на науково-практичних конференціях у районі, в місті та області.

Вчителі початкових класів створюють із своїми учнями «Портфоліо досягнень» - файлову папку, куди збираються учнівські реферати, дослідницькі роботи, з якими учні виступають на класних та загальношкільних конференціях «Хочу все знати», а також емблеми умільців, які вручаються дитині за особисті досягнення : «Майстер красивого письма», «Майстер виразного читання», «Майстер добрих справ»,

«Майстер в організації групової чи парної роботи», «Майстер кращих поробок» та ін. Ця методика дозволяє не тільки оцінювати і накопичувати інформацію про всі види діяльності учнів, але й розвиває прагнення школярів до навчальних досягнень. Вона не залишає місця для розвитку комплексу невдахи.

Цікавих результатів досяг педколектив, впроваджуючи методику колективних творчих справ та проектну технологію. План роботи школи складається у нас колективно й заздалегідь. Ще у березні – квітні проводиться акція «Скринька творчості», вчителі й учні можуть висловити свої думки про цікаві справи нинішнього року і запропонувати свої ідеї на наступний рік. Всі заходи, які потрапляють до плану, мають своїх авторів (або учнів, або класні колективи, або вчителів). Таким чином народжуються проекти або колективні творчі справи. Відповідальний за ту чи іншу справу набирає собі команду – творчу групу, яка готує чи виступ, чи агітбригаду, чи акцію милосердя, чи розважальну програму, чи заняття елективного курсу, чи команду на ігри ООН. Досвідчені педагоги уважно слідкують за тим, щоб кожен учень був учасником хоч би одного проекту.

Враховуючи те, що більшість учнів потребує не тільки превентивних, але й корекційних дій учителя, ми спостерігали за поведінкою учнів, вивчали їх потреби в самоствердженні, подоланні заниженої самооцінки, конфліктності з тим, щоб вибрати адекватні способи педагогічних впливів на особистість у вихованні та навчанні. Поруч із зазначеними вище заходами, наш колектив взяв на озброєння технологію «Педагогічна підтримка»[1]. Вивчивши досвід загальноосвітньої школи № 1 м.Синельниково, творча група вчителів під керівництвом шкільного психолога розробила положення про предметну комісію вчителів КЗШ №122 щодо впровадження технології «Педагогічна підтримка». Змістом роботи є допомога школяру сформуванню в нього внутрішню готовність і потребу самостійно, свідомо намічати, корегувати, вибирати шляхи реалізації перспектив розвитку: особистісного, життєвого, професійного. Реалізуємо дану програму через психодіагностику, психологічні малюнки, ігри, анкетування, психокорекційні заняття,

релаксацію, бесіду з дітьми та батьками. На заняттях мікрогруп, психолого-педагогічних семінарах, засіданнях предметної комісії розглядаємо результати досліджень, шукаємо шляхи розв'язання проблем шкільної тривожності (3–5 кл.), низького рівня комунікативності (5–6 кл.), зниженої пізнавальної активності (7–8 кл.).

У масовій школі до категорії важковиховуваних потрапляють:

- діти, яких складно навчати і виховувати;
- діти зони ризику.

У роботі з такою категорією дітей ставимо перед собою таку мету: корекція соціальної запущеності; розвиток соціально-моральних якостей дітей; формування внутрішньої мотивації навчання; розвиток пізнавальної активності та ін.

Застосовуючи програму педагогічної підтримки до таких учнів, враховуємо такі напрямки:

I. Корекція через урок: навчання без примусу (педагогіка співробітництва); урок як система реабілітації; адаптація змісту; використання опорних сигналів наочності; взаємонавчання (групова робота, парна, колективна);

II. Корекція поведінки через організацію діяльності, що дає змогу учневі самоствердитися (про що йшлося вище).

Класні керівники або вчителі, закріплені за «важким» підлітком, заповнюють «Картки особистості вихованця», запропоновані Т.Виноградовою [4,9-11]. Особистість оцінюється за 26 позиціями (Здоров'я. Навчання. Поведінка в школі. Громадська активність. Ставлення до навчання. Склад сім'ї. Освіта батьків, а також показники соціального розвитку). Підраховавши бали, вчителі визначають рівень соціальної адаптації учня. Як робочий інструмент «Карта особистості» передбачає аналіз отриманих даних, спільне вироблення виховної програми, необхідної для успішного подолання відхилень в особистісному розвитку.

У пригоді вчителям стають дві групи засобів впливу, виокремлені видатним педагогом В.Сухомлинським:

1. Засоби підтримки, захисту та стимулювання внутрішніх духовних сил дитини.
2. Засоби підкорення.

Використуючи засоби впливу першої групи необхідно пам'ятати про дотримання почуття міри, стимулювання діяльності школяра таким чином, щоб добро робилося безкорисно, вміння знаходити хороше, гідне схвалення в кожній дитині, але неприпустимим є заохочення «кращих серед гірших».

До засобів підкорення відносимо примус і покарання (вираз недовір'я, догану, осуд, несхвалення). Учитель повинен оволодіти усіма тонкощами застосування цих засобів і підходити до кожного суто індивідуально.

Безперечно, що шлях до взаємопорозуміння зі своїми вихованцями є досить тернистим, непростим. А шлях до розв'язання названих проблем залежить від якості підготовки вчителя, рівня його професіоналізму й майстерності, від спільних дій колективу однокласників. І нехай завжди у важкі хвилини нас, педагогів, підтримують слова видатного педагога – гуманіста В.Сухомлинського - його заповіт педагогам майбутнього: «Учительська професія - це людинознавство, постійне проникнення у складний духовний світ людини, яке ніколи не припиняється. Прекрасна риса - повсякчас відкривати в людині нове» [8,450-451].

Успішність реалізації превентивного підходу до організації педагогічного процесу в школі обумовлена систематичністю моніторингу за діями педагогів і поведінкою учнів. Дослідна програма передбачає різні форми й методи моніторингу. Так, моніторинг стосунків у системі «вчитель-учень» виражається у методі «Яблуневий сад», коли учні на деревах, які представляють кожного вчителя, малюють жовті, зелені й червоні яблука, що символізують мікроклімат на уроці. Комфортно на уроці - зелене яблечко, вчитель впливає на розвиток особистості учня – жовте, некомфортно учневі - червоне.

У щоденниках учнів найчастіше з'являються записи про подяку дітям і батькам за участь у колективних справах (акціях милосердя, зборах макулатури, операції «Подаруй книгу бібліотеці», успішних виступах на конкурсах, концертах, спортивних змаганнях та ін.). Поодинокі випадки використання щоденників як «Книги скарг» ще, звичайно, трапляються у

нашому колективі, з цим ведеться серйозна боротьба. Пошуки виходу із ситуації, про яку педагоги соромливо замовчують (що робити в тих випадках, коли вчитель не може впоратися із хамством учня, прямим протистоянням, приниженням гідності педагога і товаришів по класу), привели нас до застосування на практиці досвіду НВК м. Южне Одеської області. «Адміністративна відповідальність батьків за порушення навчально-виховного процесу учнями» – таку назву має система заходів, спрямована на подолання деструктивної поведінки з боку деяких учнів школи. До екранів самовдосконалення, які знаходяться у кожному класному куточку, заносяться бали від 1 до 50 за порушення НВП (пропуски занять – 1 бал, приниження товаришів 50 балів, зрив уроку - 20 балів і т.п.) Звичайно ж, екран самовдосконалення передбачає внесення особливих відміток і про добрі справи учня, інакше це буде порушенням принципу особистісного підходу до дитини. Один раз на місяць записи в екранах аналізуються на класних зборах і загальношкільних лінійках на паралелях, при необхідності, адміністрація письмово повідомляє батьків, викликає їх на бесіди. Результати є, і це дає нам надію на те, що ми на правильному шляху.

Ведеться моніторинг участі кожного учня в житті школи в Екранах самовдосконалення, а рейтинг класних колективів оновлюється щомісяця і знаходиться у доступному кожному місці – в рекреації школи. Асамблея учнівських зірок у кімнаті самоврядування (кращій в місті), Асамблея зірок – вчителів у методичному кабінеті (кращому в районі), «Скрижалі наших досягнень»(грамоти переможців у рекреації школи), традиційне щорічне свято вшанування переможців «Асамблея зірок», «Картки успішності» кожного вчителя – це ті кроки, які сплановано ведуть учня та вчителя до успіху, пробуджують прагнення самовдосконалюватись та самореалізуватись. «Самовдосконалення – це світло» - девіз нашого педагогічного колективу (Реріх С.).

Таким чином, превентивний підхід до організації педагогічного процесу забезпечує його особистісну направленість, переборює пасивне споглядання його учнями, оволодіння знаннями поєднує з радістю пошуку, стимулює

різноманітність душевних процесів і переживань учнів, створює сприятливі умови для учнів з різними вадами і дефектами, для тих, хто відстає в інтелектуальному розвитку. Прагнення вчителя організувати педагогічний процес із врахуванням названих умов стимулює результативність особистісно-орієнтованої освіти.

Література

1. Антоненко Л. Школа гуманного виховання// Завуч. – 2003. - № 4. – С. 23 – 24.
2. Бідюк І, Лабузінна Г. Як запобігти низькій успішності учнів. Методичні рекомендації// Директор школи. – 2005. - № 17. – С. 13-14.
3. Глассер У. Школа без неудачників. – М.: Прогресс, 1991
4. Виноградова Т. Превентивне виховання учнів// Завуч. – 2004. - № 31. – С.8-11.
5. Кондрашова Л.В. Превентивная педагогика. – К.: Вища школа, 2005.
6. Ксендзова Г. Перспективные школьные технологии. – М., 2000.
7. Немова Н. Школа достижений: начало пути к успеху. – М.: Сентябрь, 2002.
8. Сухомлинський В. Вибрані твори. У 5-ти томах. – К.: Радянська школа, 1976. – Т. 5.
9. Якиманская И. Разработка технологий личностно-ориентированного обучения// Вопросы психологии. – 1995. - № 5. – С. 23-27.

Л.В.Кондрашова

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ПРОФІЛАКТИЧНОЇ РОБОТИ З УЧНЯМИ “ГРУПИ РИЗИКУ”

В статтє раскрываються психолого-педагогические основы взаимодействия школы, семьи и социальной службы по совершенствованию социальной работы с учащимися «из группы риска».